

SANTRAUKA. Dažniausiai vaikų literatūra tyrinėjama kaip etines vertybes perduodantis ir vaiką auklėjantis, auginantis diskursas. Šiame straipsnyje atsigrežiama į estetinį lauką ir nagrinėjama, kaip lietuvių ir užsienio vaikų literatūroje vaizduojamos grožio patyrimo scenos. Gilinamasi į tai, kokiose situacijose vaikas, patiriantis grožį, vaizduojamas, kaip tekstas perteikia personažo patiriamus estetinius išgyvenimus, kokie kiti grožio pajautos aspektai yra akcentuojami vaikų literatūroje. Pasitelkiant gausius pavyzdžius nagrinėjami grožėjimosi gamta (Motiejaus Valančiaus, Prano Mašiot, Kazio Sajos, Christine'ės Nöstlinger, Otfriedo Preusslerio kūrinuose), meno kūriniai (Bronės Buivydaitės ir kt.), kitais kultūros objektais (Hanso Christiano Anderseno, Leonardo Gutausko, Vytautės Žilinskaitės kūrinuose), savimi (Ramutės Skučaitės ir kitų autorių kūrinuose) meniniai vaizdai.

Vaikų literatūroje perteikiamas estetiškas grožėjimosi supančio pasaulio objektais atskleidžia personažų vidinį pasaulį, demonstruoja jų jautrumą, kuria įtaigų poezijos ar prozos kūrinio emocinį turinį, įsimintiną atmosferą. Toks grožinis kūrinys pasitarnauja sudėtingam procesui – vaikų estetiniam auklėjimui, kurio tikslas – išmokyti vaikus matyti, jausti ir vertinti grožį. Vaiko ugdymo kontekste išryškėja estetinių ir etinių kūrinio elementų sampyna, tos sampynos aktualumas. Analizei pasitelktos Władysława Tatarkiewicziaus, Antano Katalyno, Algirdo Gaižučio, kitų autorių teorinės prieigos, taikomi literatūrinės analizės ir interpretacijos būdai, laikomasi tarpdisciplininio požiūrio.

RAKTAŽODŽIAI: vaikų literatūra, grožio pajautos (patyrimo) epizodai, estetinis suvokimas, estetiškas vaikų auklėjimas, vaikas adresatas.

*gražu kas gražu
mano akimis
mano akimis*

Sigitas Poškus

VIETOJ ĮVADO

Vaikų literatūra yra specifinė literatūros sritis, kurios adresatas yra skirtingų amžiaus tarpsnių vaikas, paauglys, jaunuolis. Adresatas didele dalimi nulemia tos literatūros pobūdį, kūrinio poetiką, temų ir problemų lauką.

Viena iš svarbių ir palyginti mažai, dažniausiai tik kontekstiškai, analizuotų vaikų ir jaunimo literatūros temų – grožį patiriančios sąmonės vaizdavimas. Gera,

kokybiška vaikų literatūra vaiką auklėja meniniais vaizdais, jais teikia estetinio pasigėrėjimo, tačiau šiame straipsnyje kalbama ne apie tai. Straipsnyje analizuojami lietuvių ir užsienio vaikų literatūros kūriniai, tiek prozos, tiek poezijos, kuriuose pavaizduotas vaiko, jaunuolio (ar kito personažo) *grožėjimasis*. Tai tema, nukreipianti į vaiko vidinio, dvasinio pasaulio vaizdavimo literatūroje analizę.

Tam, kad pasakytų vaikui skaitytojui, *kas yra gražu*, autoriai pasirenka skirtingas vaizdavimo perspektyvas. Vaikų literatūros veikėjai *grožisi* gamtos pasaulio objektais, meno kūriniais, žmonėmis ir kitkuo – sąrašas ilgas ir gali būti labai netikėtas. Todėl prasminga aptarti įvairių laikotarpių autorių kūrybą, pradedant XIX amžiaus kūrėjais (Motiejumi Valančiumi, Hansu Christianu Andersenu ir kt.), neapeinant ir vėlesnių autorių, kuriems rūpėjo ši problematika – XX ir XXI amžių rašytojų Prano Mašiot, Otfriedo Preusslerio, Vytautės Žilinskaitės, Kazio Sajos, Ramutės Skučaitės ir kt.

Straipsnyje gilinamasi į tai, kokiose situacijose vaikas, patiriantis grožį, vaizduojamas, kaip tekstas perteikia personažo patiriamus estetinius išgyvenimus, kokie kiti grožio pajautos aspektai yra akcentuojami vaikų literatūroje. Neabejotinai menišką grožinį kūrinį pasitarnauja sudėtingam procesui – vaikų estetiniam auklėjimui, kurio tikslas – išmokyti vaikus matyti, jausti ir vertinti grožį. Vaiko ugdymo kontekste išryškėja estetinių ir etinių kūrinio elementų sampyna, tos sampynos aktualumas.

Šiuo atveju būtina atsiminti ir nuolat vaikų literatūrą lydinčią dilemą (nors šiame straipsnyje ir šalutinę): koks yra estetinio ir didaktinio prado santykis? Kas lemia kūrinio vertę? Ar kūrinyje, kuriame dominuoja etinių vertybių (neretai perduodamų pasitelkiant įvairias didaktikos formas) perteikimas, atsiranda vietos estetinei plotmei, estetiniams kūrinio tikslams? Darytina prielaida, kad geriausiuose vaikų literatūros kūrinuose tai darniai susipina, vienas laukas pastiprina, papildo kitą.

Vaikų literatūros kūriniių analizei pravertė Władysława Tatarkiewicziaus, Antano Katalyno, Algirdo Gaižučio, kitų autorių teorinės įžvalgos apie estetikos lauko problemas (estetinės pajautos, estetinio suvokimo, estetinio auklėjimo ir kt.), pritaikyti literatūrinės kūrinio analizės ir interpretacijos būdai, laikomasi tarpdisciplininio požiūrio.

ESTETINĖS PAJAUTOS IR LITERATŪRINIS VAIKO UGDYMAS

Visų pirma prisimintina, kad, anot literatūros tyrėjos Viktorijos Daujotytės, „*literatūrologijai svarbu teksto literatūriškumas* (būdai, priemonės, formos)“ (Daujotytė

2001: 15), taigi analizuojant grožio pajautos scenas vaikų literatūroje visų pirma laikomasi literatūrinio vaizdo kūrimo tyrimo, o filosofinis, estetikos teoretikų žvilgsnis čia yra paremiantis. Todėl nesileidžiama į gilius estetinių teorijų labirintus, tai nėra šio straipsnio tikslas. Kita vertus, kai kurie estetikos teiginiai praverčia norint geriau pamatyti vaikų literatūros grožio scenų įvairovę, jų skirtumus ir galimas reikšmes ar poveikį vaiko ugdymui.

Lenkų filosofas ir menotyrininkas Władisławas Tatarkiewiczus, nagrinėdamas estetinės pajautos sąvokos istoriją, teigia: „Estetinės pajautos sąvoką galima aprašyti tik remiantis alternatyvomis, nes ji yra bendra ir ne visai apibrėžta“ (Tatarkiewicz 2007: 418). Čia pat autorius pristato pliuralistinės estetinės pajautos teoriją, aktualią ir šiam straipsniui. „Ji teigia, kad egzistuoja *įvairaus pobūdžio* estetinė pajauta. Jos sąvoka apima ir pasyvaus, ir aktyvaus pobūdžio estetinę pajautą, taip pat tą, kuri turi išreikštą ir intelektualųjį, ir grynai emocinį veiksnį: ji apima ir kontempliacijos, nusiramino būsena, ir padidintą jausmingumą. Ir viena, ir kita apima estetinės pajautos sąvoką ir turi teisę vadintis estetinė pajauta“ (Tatarkiewicz 2007: 417–418). Filosofas Antanas Katalynas gilinasi į daugialypę estetinio suvokimo problematiką. Neperkeliant viso šių svarstymų svorio vaikų literatūrai tirti (nors tai nėra neįmanoma), čia verta pacituoti tokią aktualią šio tyrėjo mintį: „Estetinio suvokimo problema reikšminga keletu aspektų. Pirma, ji susijusi su tikrovės reiškiniais – nemeninės tikrovės ir meno kūriniių *estetiškumo* samprata. Be estetinio suvokimo pats estetiškumas tegalėtų būti suprantamas kaip atsietas nuo jo žmogiškojo reikšmingumo. Todėl estetinio suvokimo problema – tai estetiškumo, koks jis egzistuoja žmogui, arba „estetiškumo žmogui“, problema“ (Katalynas 2003: 9). Vaikų literatūroje aptinkami pavyzdžiai, žinoma, yra literatūros personažų „išgyvenami“ estetiniai potyriai, tačiau jie vaikui skaitytojui teikia dėmesio sutelkimo į išskirtinius reiškinis pavyzdį, kitaip tariant, moko juos pamatyti ypatingus dalykus, suvokti grožį, jį prisiimti. Išmokus literatūrines pamokas, gyvenime galbūt bus lengviau išgyvenami „tikri patyrimai“. Antai filosofo Johno Dewey veikale „Patyrimo suvokimas“ rašoma apie patyrimus ir „tikrus patyrimus“, kai žmogaus sąmonė suvokia „daiktus“ nepaviršutiniškai:

Šia gyvenimiška prasme patyrimas apibūdinamas tomis situacijomis ir epizodais, kuriuos mes spontaniškai priskiriame prie „tikrų patyrimų“, tais dalykais, apie kuriuos, juos prisimindami, sakome, jog „tai iš tiesų buvo patyrimas“. Tai galėjo būti kas nors nepaprastai svarbu – barnis su buvusiu bičiuliu, nelaimė, kurios tik per plauką buvo išvengta. Arba tai galėjo būti ir kas nors palyginti nereikšminga, kas galbūt kaip tik dėl savo nereikšmingumo geriausiai atskleidžia, kas laikytina patyrimu. (Diujis 1980: 188–189)

Vaikų ir paauglių tekstuose yra „literatūrinta“ įvairių „tikrų patyrimų“, išreikštų ir egzistenciniais įvykiais, ir „nereikšmingais“ atsitikimais.

Gaižutis išryškina Dewey nuostatą, jog „menas – tai instrumentas, kuriuo žmogus mokomas dorai ir laimingai gyventi“ ir kad „estetinį pradą reikia sieti su praktiniu, nes menas ir yra gyvenimo patyrimas, tik darnesniu ir labiau ištobulintu pavidalu“ (Gaižutis 1988: 39).

Išties grožinė literatūra kaip svarbi meno sritis gali sukurti gerą pamatą vaiko, jaunuolio estetiniam pasaulio suvokimui.

Estetinio auklėjimo tikslas – formuoti savitą, *estetinį žmogaus santykį su tikrove* (pasauliu). <...> Apie estetinę individo kultūrą galima kalbėti tada, kai jo skonis ir idealai virsta psichinės sandaros dalimi, kai jie, būdami „nugrimzdę“ giliai, veikia elgesį bei bendravimą ir lyg kokie nematomi šarvai apsaugo nuo banalumo, paviršutiniškumo, amoralumo, egocentrizmo. (Gaižutis 1988: 10–12)

Išmoktas eilėraštis, perteikiantis grožio patyrimo džiaugsmą, ar laiku perskaitytas įsimenantis ar net sukrečiantis prozos kūrinys gali duoti ne tik vertingų pamokų, ugdyti estetinį skonį, bet ir suteikti įkvepiančias tolesnio gyvenimo koordinates. Svarbiausia, kad tinkamas kūrinys skaitytoją rastų tinkamu laiku.

GAMTOS GROŽIO PAJAUTA

Vaikų literatūroje svarbi gamtos vaizdavimo tradicija. Gamta čia yra ne tik veiksmo erdvė, fonas, dažnai ji pasitelkiama personažo ar lyrinio subjekto mintims, patirtims perteikti. Neretai būtent gamtos vaizdai sukuria kūrinio emocinį turinį, „nudažo“ kūrinio atmosferą viena ar kita spalva. Vaikų literatūroje gamtos vaizdai yra neišseimiamas ir įvairiai reflektuojamas grožio pajautos, patyrimo šaltinis.

Gamtos grožio pajautos kodą lietuvių literatūroje yra įtvirtinęs poetas klasikas Antanas Baranauskas (1835–1902) garsiąja poema „Anykščių šilelis“. Šilelis traukia reginčiojo akį: prieš akis jis iškyla gražus kaip rojus, toks gražus, kad net sąšina širdį:

Miškan, būdavo, eini – tai net akį veria;
Vat taip linksmina dūšią, užu širdies tveria,
Kad net, širdžiai apsalus, ne kartą dūmojai:
Ar miške aš čia stoviu, ar danguj, ar rojuj?! (Baranauskas 1970: 29)

Grožio patyrimui apibūdinti vartojamos kūniškumo reikšmės (sąlanti širdis). Kaip parodys tolesnė analizė, tokių kūniškų grožio patyrimo reakcijų vaikų ir jaunimo literatūroje yra ir daugiau. Ar gali tokias perteiktas aukštąsias estetine reakcijas suprasti skaitytojas vaikas? Atsakymas galimas toks: jei skaitytojas vaikas, paau-glys ir ne iki galo galės suprasti gilųjį turinį, tai bent pajus kūrinio atmosferą, grožio paslaptį (tegel ir neišaiškintą iki galo). Įdomiai apie „Anykščių šilelio“ santykį su

vaikų literatūra ir su savo vaikystės skaitymais yra papasakojusi literatūrologė Brigita Speičytė:

Kadaise buvau užsidegusi idėja paneigti požiūrį į „Anykščių šilelį“ kaip į vien gražios gamtos aprašymą. Man atrodė, kad toks šio kūrinio vertinimas tikrai nepakankamas, jis kitoks, reikia jį kitaip aiškinti. Dabar galvoju, kad „Anykščių šilelis“, kaip ir kiekvienas geras kūrinys, gali būti skaitomas įvairiais būdais. Jeigu kas nors jį skaito kaip peizažinę poeziją, kodėl gi ne? Svarbu, kad kam nors tai tinkama ir reikalinga. Jeigu skaito kaip vaikų poeziją, su visomis paukščių balsų onomatopėjomis (aš taip vaikystėje skaičiau), kodėl gi ne? Vis dėlto bet kuriuo atveju mums svarbu suvokti, kad yra ne tik tokie „Anykščių šilelio“ perskaitymo variantai. Jis sukurtas iš vaikystės išpūdžių, iš artimųjų pasakojimų, sugertų labai talentingos – vadinasi, itin imlios, pagavios sąmonės, tačiau toks kūrinys negalėjo atsirasti be kultūrinio konteksto, be lektūros, be atsiliepiančių, suvokiančių žmonių, atvėrusių A. Baranauskui naujus savivokos akiračius. (Speičytė 2016)

Lietuvių vaikų literatūros pradžia – Motiejaus Valančiaus (1801–1875) prozos kūrinuose. Ryškiausiame jo didaktiniame kūrinyje apysakoje „Palangos Juzė“ irgi aptinkama įstabi grožio patyrimo scena. Jūzupas Viskanta vežasi pirmą kartą jūrą pamatyti savo jaunąją žmoną Domicėlę ir dar dvejų metų neturintį sūnų Kazę. Visi pamato jūrą (net ir keliauninkus atvežę arkliai), bet tik Domicėlė patiria jūros grožį, jos didybę ir visagalybę. Jaunajai moteriai tai sukelia religinius jausmus, o reaguoja ji net kūnišku būdu (sudreba, klaupiasi, persižegnoja):

Domicėlė, išsėdusi iš ratų, sudrebėjo, klaupės, persižegnojo ir tarė: Oi Viešpatie Dieve, kaip tu didis esi, kurs tokius vandenis sutvėrei! Gerai tai sakote: „Palanga – pasaulės pabanga“, kurios aš amžiuį savo netariaus regėsianti“. (Valančius 2001: 325)

Kazė, neseniai išaugęs kūdikystės amžių, dar nesupranta jūros grožio: jis dar per mažas suprasti pamatyto gamtovaizdžio išskirtinumą, apskritai, dar negali suvokti šios kelionės ypatingumo, todėl ramiai sau pilstaloja smilteles ir į burną prisikemša akmenukų, kaip ir visi kiti tokio amžiaus vaikai. Valančiui, talentingam prozininkui, pavyko sukurti įtaigią grožio patyrimo sceną, galbūt vieną išpūdingiausių XIX amžiaus lietuvių prozos (ir vaikų literatūros) kontekste (apie šią sceną plačiau žr. Maskuliūnienė 2000: 108–113).

Nedaug už Valančiaus Kazę vyresni vaikai jau sugeba pamatyti grožį ir jį įvertinti. Apie tai rašoma Prano Mašiotto (1863–1940) apysakoje „Ir aš mažas buvau“, skyriuje „Žiemą“. Dėmesio centre – nedidelio kaimo berniuko kasdienybė. Pasakojama, kaip jis žiemą leidžia laiką troboje, kokius darbus dirba suaugusieji ir t. t. Tačiau dvi pastraipos tarsi „iškrenta“ iš kasdienybės peizažo, kai aprašoma vaiko grožėjimasis apsnigto sodo medžiais, šerkšnu. Nenaudinga vaiko veikla plušančių kaimo žmonių aplinkoje – tai privilegija, subtili mažo berniuko gyvenimo akimirka:

Dėl šerkšnos visą sodą išbraidydavau. Tik kelis kartus per visą žiemą sodas šerkšna pasipuošdavo, tai kaip nebėgsi **pasigėrėti**. Jau iš tolo **yra į ką pasižiūrėti**, o kai nubėgi į tarpą medžių, tai tik dairykis – **vienas medis gražus, kitas dar gražesnis**.

Gražiausia būdavo sodo gale. Tenai aplinkui tuščią plotelį augo keli tankūs riešutų krūmai, šermukšnis, trys beržai nusvirusiomis šakomis ir dar keletas mažesnių medelių, o toliau siauras, bet tankus miškelis. Aplinkui nieko daugiau per šerkšną nematyti, kaip tik medžiai, tarytum tyčia baltais, kiek žvilgančiais rūbais apsitaisę. Tylu, ramu. **Iš karto lyg galva svaigsta nuo tos tylos ir ramumos, lyg širdelė alpsta**. Jautiesi kokioje užkerėtoje vietoje stovįs, rodosi, toli toli nuo namų. Šiaip neįmanoma esti mažam toliau nuo žmonių nuėjus, bet čionai nė kiek. Tokioje puikioje, švarioje vietoje nieko pikto negali būti. **Tik lyg bijai pasijudinti, kad staiga imtų ir nepranyktų toks gražus vaizdelis**. Ilgiausiai stovėdavau į berželius įsižiūrėjęs. **Taip ir išeidavau iš tos užkerėtos vietos, nė šakelės nepajudinęs**¹. Tik bėgdamas per sodą mažesnius medelius purtydavau, „sniegą darydavau“. (Mašiotas 1956: 24)

Atkreiptinas dėmesys į patirto grožio nulemtą vaiko kūnišką reakciją (galva svaigsta, širdelė alpsta, berniukas bijo pasijudinti, nė šakelės nepajudina). Patirti jausmai išgyvenami giliai – iki kūniškos reakcijos, iki vertės atsiradimo. Vaikas nesijudina, kad nesunaikintų grožio stebuklo, pratęstų šias nuostabias akimirkas. Įdomu tai, kad toliau tekste apie berniuką ir medžius aptinkame dar vieną epizodą, kurį jau galima įvertinti etiniu-didaktiniu matu. Pasakojama, kad žiemą kertami medžiai malkoms, bet vaikui tų medžių gaila, ypač kai didelis medis kertamas: „Nešlamės daugiau alksnio lapai, nesvyruos šakelės, nečiulbės jose paukšteliai“ (Mašiotas 1956: 25). Kas moka gėrėtis, grožėtis, tas moka ir gailėtis, tokia šio kūrinio fragmento etinė potekstė. Vaikui suprantama, kad graži vieta yra ir gera vieta: „Tokioje puikioje, švarioje vietoje nieko pikto negali būti“ (Mašiotas 1956: 24).

Apysakos „Pajūriais pamariais“ skyriuje „Kaip Jonines švenčia“ vaizduojami jau vyresni vaikai – jaunesnieji paaugliai Vytukas su Sauliuku ir Endrikiu, kurie Joninių vakarą eina išilgai Akmenos prie marių pasigrožėti čionykštės šventės vaizdais. Sauliukas ir Vytukas nėra pajūrio gyventojai, jiems ši šventė prie marių yra naujas potyris (plg. su Valančiaus Domicėlės situacija):

Po vakarienės vaikai nuėjo išilgai Akmenos prie marių. Jau buvo sutemę. Visas vandens plotas tarp miesto ir kito kranto, Smiltynės, knibždėte knibždėjo laivelių su įvairių spalvų lempelėmis ant stiebų. Viduryje sukinėjosi didokas garlaivis, visas iki stiebo viršūnės apsaugytas švieselėmis. Nuo tų švieselių nakties dangus atrodė dar tamsesnis. **Visas vaizdas buvo kažin koks slėpingas. Matyt, tokį įspūdį darė jis visiems žiūrėjtojams, nes visi kažin kaip tik pusbalsiu kalbėjosi.**

Anapus vandens keliose vietose liepsnojo laužai. Aplink juos buvo matyti žmonių, tikriausiai sakant, daug apšviestų žmonių veidų. (Mašiotas 1972: 66)

¹ Šioje citatoje ir kitose paryškinta straipsnio autorės.

Vaikai grožisi gamtos ir žmogaus (tai svarbu pastebėti) sukurtu šventės vaizdu. Lempelėmis iliuminuoti laiveliai ir garlaisvis, tamsoje šviečiantys žmonių veidai sukuria ypatingą nuotaiką. Svarbi detalė – visi kalbasi pusbalsiu, net suaugusieji. Ir čia ryškina kūniškai išreikšta nuostaba, grožio išgyvenimas.

Vienoje meniškai vertingiausių lietuvių vaikų apysakų-pasakų – Kazio Sajos (g. 1932) „Ei, slėpkitės!“ grožio dimensija yra labai svarbi. Į poetinį kūrinio audinį įpinamos ne tik šviesios ir lengvos peldų (tokių nykštukų – Dž. M.) svajonės („<...> peldai iš saulės spindulių, paukštelių čiulbesio ir gėlių kvapo išaudžia nuostabiausių svajonių juostas, kurias vėliau kaip kino filmus rodo vaikams“ (Saja 1971:13), bet ir sunkios temos, skaudūs motyvai. Mirtis irgi gali būti mąstoma grožio kategorijomis, tokią žinią vaikui skaitytojui skleidžia ši Sajos knyga. Antai miršta veikėjos Raselės senelis, tačiau mirtis, skaudus faktas, aprašytas poetiškėmis intonacijomis, vaikui suprantama, „pakeliama“ kalba:

Tačiau tą rudenį senelis kartą užmigo ir nebeprabudo. Mamytė verkė, o Giedriui su Rasute vis atrode, kad kažkas labai tyliai užgauna kontrabaso stygas – „din-don, din-don“...

Senelį laidėjo truputį vėjuotą, bet saulėtą dieną po beržais. Ant karsto krito ir krito švelnūs auksiniai lapeliai.

Tai peldai, liūdnai rymodami šakose, mėtė jam savo paskutiniuosius atsisveikinimo laiškus. (Saja 1971: 14)

Knygoje grožis nėra suvokiamas supaprastintai, vien kaip kažkas šviesu ir malonu. Grožis yra susijęs ir su skausmu, pasirinkimu. Čia skaitytojui vaikui siūloma susimąstyti apie grožio ir gėrio sampyną. Iškalbingas skyrius „Pas gyvatę – ašarų“, kur grožio ir gėrio tema samprotauja peldai Vai-Vai ir Šiurpė:

– Štai, pavyzdžiui, rožė, – įsiterpė Vai-Vai, – badosi, bet užtat koks kvapas! Koks grožis! O čia – pasižiūrėkite, kokia bjaurybė. Vai-vai-vai-vai...

– Jeigu jūs norit žinoti apie rožę, tai aš jums štai ką pasakysiu, – tarė Šiurpė. – Buvo laikas, kai rožė nesibadė ir neturėjo nė vieno spygtelelio. Bet ją taip visi laužė, skynė, draskė, jog ji, norom nenorom, turėjo kai kurias šakeles paversti aštriais dygliais. Matot, kas darosi! – pakėlė pirštą mokslininkas. – Vienus laužome dėl grožio, o kitų nekenčiame dėl jų bjaurumo. Ir vieni, ir kiti turi kaip mokėdami gintis! Ar ta pati gyvatė įkando kam kaip šuo iš pasalų? Neįkando. Bet štai, užminkite – tada žinosite... Ji ne iš gero pasirinko visokius kemsynus, pelkes. „Jūs, gražuoliai, stipruoliai, gyvenkite, kur jums patogiau, o man bus geros ir plynės. Tik, susimildami, nelieskite manęs...“ (Saja 1971: 70–71)

Gyvatę, palikusią nykštukams ant kelmo pilną kibirelį taip reikalingų ašarų (nuodų), pačiumpa gandas... Peldai supranta, kad kiekvieno vertė gali būti

skirtinga – štai rožė mylima už puikius žiedus, už grožį, o gyvatę galima mylėti už tai, kad ji teikia vaistus, yra naudinga, pasiaukojanti. Todėl ji irgi yra graži.

Prisimintina ir tai, kad Sajos apysakos-pasakos veiksmas vyksta gamtos erdvėje, miške, įtaigiai pavaizduoti peizažai skaitytojui irgi teikia savo menines pamokas, apysakoje nuskamba ir ekologinis motyvas.

Menišku nenusileidžia garsaus vokiečių rašytojo Otfriedo Preusslerio (1923–2013) grožio pajautos vaizdai apysakoje-pasakoje „Mažasis vandenis“. Knygoje vaizduojama vandenių šeima (tėvas, motina ir jų sūnus), gyvenantys vieno tvenkinio dugne. Skyriuje „Grynas sidabras“ pasakojama, kaip sykį tėvas vandenis pasiima sūnų į vandens paviršių, kad parodytų jam stebuklingą nakties ir mėnulio grožį. Vaizdas labai estetiškas, paslaptingas:

Mažasis vandenis **buvo kaip užkerėtas**. Jis **negalėjo akių atitraukti** nuo tų šokančių rūko draiskanų. Jos be perstojo kaitaliojosi, mainėsi, kaip plaukiantys debesys. Tiesiog bematant susiliedavo į krūvą ir vėl išsiskirdavo. O kartais kuri nors iš jų, žiūrėk, plaukia sau gražiausiai, ir tik staiga ima ir pranyksta kaip dūmai vėjyje. <...> O paskui staiga danguje išnoro spindintis apskritas skritulys, geltonas kaip auksas ir blizgantis kaip didžiulė pasakiška puriena. (Proisleris 1992: 65)

Rašytojas, perteikdamas mažojo vandenio nakties įspūdžius, vartoja įvairius vaizdingus pasakymus: „apstulbęs žiūrėjo“, „atsitokėjo tik tada“, „nebegalėjo ilgiau tverti“ ir kt. Labai svarbią vietą kūrinyje užima tėvo ir sūnaus santykiai: tėvas nori sūnui perteikti nakties grožį, pasidalyti tuo, ką pats jaučia (jis yra meniškos prigimties, visą naktį po gluosniu groja arfa...), todėl kantriai jam aiškina, kas tai yra mėnulis ir kt.

Tėvo pamokytas, mažasis vandenis toliau stebi mėnulį nuostabos kupinu žvilgsniu:

Dabar mėnulis buvo kitoks. Jis net nepajuto, kaip jis pakeitė savo spalvą. Iš purienos jis pavirto į blizgančią sidabrinę monetą. Ir viskas, ką tik jis paliesdavo savo spinduliais, imdavo žvilgėti sidabru. Jis nusidabravo dangų, pievas, tvenkinį, nendres ir šokančias rūko draiskanas, valtį, stovincią pakrantėje, ir medžių lapus. (Proisleris 1992: 67)

Mažasis vandenis šiuo grožiu nori pasidalyti su mama, esančia tvenkinio dugne, tačiau vos palietus vandens paviršių mėnulis pradingsta sidabrinėse bangėlėse... Kartais grožis pradingsta, kai norima jį pasisavinti. Grožio akimirkos – efemeriškas ir paslaptingas dalykas. Stebuklingai gražiame gamtos fone skleidžiasi šilti, meilūs vandenių šeimos santykiai.

Gamtos grožiu moka džiaugtis ir austrų rašytojos Christine'ės Nöstlinger (1936–2018) personažai iš knygos „Ateina šuo!“. Pasakojimo centre – ypatingas šuo, kuris yra tikras estetas. Jis mėgsta stebėti aplinką ir moka ja grožėtis, o apie tai, ką joje pastebi įdomaus, pasidalija su kitais:

Jam patiko stebėti gėles, vabalus ir drugelius. Vadino tai *fotografuoti mintimis*. Vakare, gulėdamas užėigos namų lovoje, galvoje susirūšiuodavo tas *atminties nuotraukas*. Ištįsą kartoteką nuo A iki Ž susidėliojo galvoje. Visų matytų gėlių, vabalų ir drugelių vardų jis, deja, nežinojo. O knygų, kuriose būtų galėjęs tų vardų paieškoti, savo nešuliuose neturėjo. Todėl visiems nežinomiems duodavo naujus vardus. Vieną vabalą praminė *Darbštuoliu*, kitą – *Ponia Mejer*. Vieną gėlę pavadino Ruge, kitą – *Cukraus Sniegieliu*. Drugeliams davė *Aušrinės* ir *Žvaigždikio* vardus. Bet labiausiai šuo mėgo žiūrėti į debesis. Juos susidėjo į kartoteką pakrikštijęs *Liūdesiu*, *Juokumėliu*, *Šiltavilniu*, *Liki sveikas* ir *Aš dar sugrįšiu*. Kartą šiltą popietę šuo gulėjo pievoje ir mintimis fotografavo baltus plunksninius debesėlius. Pakilo tik saulei pasislėpus už horizonto. (Nöstlinger 2009: 63–64)

Šuo žaidžia savotišką „grožio žaidimą“ tarsi Eleonoros Hogdman Porter knygos „Poliana“ veikėja Poliana žaidžia savo sugalvotą džiaugsmo žaidimą. Skaitytojams pasiūlomas būdas pastebėti įdomius aplinkos reiškinius, jais grožėtis ir net juos įvardyti. Suteikęs vardą, tą objektą išskiri iš visumos, padarai jį reikšmingą ir kalbantį. Gyvenimą reikia paversti ypatingu, todėl savo mokiniams mokytojas šuo pasiūlo susitikti su vaiduokliu. Įtaigus šuns pasakojimas ir įkaitinta vaizduotė padaro savo: musę vaikai palaiko vaiduokliu, kuris „drebėjęs kaip citrinų pudingas“ (Nöstlinger 2009: 88). Komizmas irgi yra tam tikra estetinės raiškos forma ir ja vaikų rašytojai neretai pasinaudoja.

MENO KŪRINIŲ, ĮVAIRIŲ KULTŪROS OBJEKTŲ IR KITOS GROŽIO PAJAUTOS

Svarbu akcentuoti, kad vaikų literatūros kūriniuose yra grožimasi ne tik gamta, bet ir kitais dalykais. Personazo ar lyrinio subjekto akiratin patenka meno kūriniai, kiti kultūros objektai. Gražus gali būti kitas žmogus ar aš pats.

Ypatinga žmogaus grožėjimosi sritis – menas. Tai iš principo kitoks žiūrėjimas, nulemtas estetinio lavinimo, tam tikro išankstinio žinojimo. Antai Bronės Buivydaitės (1895–1984) autobiografinėje apysakoje „Vargai vartus kilnoja“ pasakojama mergaitės Genutės ir jos šeimos istorija. Pasakojimo veiksmas vyksta Anykščiuose, nedideliame tarpukario Lietuvos miestelyje. Genutės šeimai tenka persikelti į mažesnę bei pigesnę butą ir apleisti savo jaukiuosius namus. Mergaitė su padėjėjomis nukabinėja nuo sienos paveikslus, tačiau vienas jų jai patinka labiausiai:

Genutei pats gražiausias paveikslas – Kristus alyvų darže. Klūpo, galvą ant sunertų rankų parėmęs, į tolumą žvelgdamas. Veidas gražus, susikaupęs, apie galvą šviečia žalzgana šviesa, o toli toli nakties tamsoje dunkso Golgotos kalnas. O popiežiaus Leono tryliktojo paveikslas Genutė labai nemėgsta, netgi bijo, viena likusi kambaryje, nes jįsai kažkaip keistai šypsosi ir, rodos, seka ją akimis. (Buivydaitė 1982: 183; apie šią knygą plačiau žr. Maskuliūnienė 2011: 129–136)

Iš aprašymo matyti, kad Genutei paveikslas daro išpūdį: ji yra įdėmiai išsiūrėjusi į Kristaus figūrą ir jo foną, nerimą kelia Golgotos kalnas tamsoje. Meno kūrinys gali kelti ir sunkių jausmų, net baimę, vadinasi, meno kūrinys paveikus, jaudina mažąją žiūrovę, kelia prieštarigus jausmus.

Leonardo Gutausko (1938–2021) vaikų poezijoje pasaulio grožis maštomas mitologiniame, tautosakos kontekste, čia remiamasi stebuklo logika. Eilėraštyje „Sidabrinis karosas“ aprašomi žali vandenys, pilni didžiųjų stebuklų. Vienas tokių – ežere plaukiojantys sidabriniai karosai. Žvaigždėms ir mėnesėliui apie tą stebuklą gali papasakoti būtent vaikas, „[k]uris luotu plauko / [t]arp žydinčių lelijų“ (Gutauskas 1983: 182). Pasaulio vaizdas estetizuotas, eilėraštyje grožimasi ne paprastu ežeru ir ne paprastomis žuvimis:

Tas vaikelis matė,
Kaip vieną vakarėlį
Ant vėjo sparnų plačiausių

Atskrido saulė
Į karklo krūmą,
Prie ežerėlio kranto.

Ištiesė spindulius –
Aukso rankeles,
Norėjo sidabrus pasiekti.

Sidabras sujudo, –
Pakilo nuo dugno
Gražus karosėlių pulkas.

Į saulės ugnį
Sidabro žuvys
Žaliaja gelme skubėjo! (Gutauskas 1983: 182–183)

Vaiko akimis išvystamas stebuklingo grožio pasaulis, tai ryški Gutausko vaikų poezijos ir prozos teminė ir poetinė ypatybė. Antai eilėraštyje „Sraunioj upėj – luotas“ baltos ožkelės nori būti gražios ir prašo saulutės: „Paauksuok, skaisčioji, / Mūsų ragelius“ (Gutauskas, 1983: 72), o eilėraštyje „Kiškių karalius“ vaizduojamas ypatingas, karališkasis kiškis: „Kojos kaip strėlės, / Dantys – žemčiūgai, / Akys – debesėliai, / Ausys pilnos vėjo“ (Gutauskas 1983: 128). Tikras stebuklas būtų tokį pasakišką gyvūną išvysti „baltiems piemenaičiams“, pamatę jie kalbėtų:

– Tai kiškėlio galios!
Tai gražumas kiškio,
Kiškių karaliaus! (Gutauskas 1983: 129)

Gutausko poetiniame pasaulyje dažnai išvystame tarsi iš mitologijos (ir iš tautodailės) „išvogtą“ atpažįstamą Pasaulio medžio vaizdą. Tokį vaizdą išvystame eilėraštyje „Tegu išauga šviesiausias medis“.

Tegu aplinkui
Žolynai kyla,
Tegu išauga
Šviesiausias medis.

Viršūnėj – žvaigždės,
O ant šakelių
Vaikai ir paukščiai
Giesmeles gieda. (Gutauskas 1983: 98)

Šiame kontekste būtina prisiminti, kad poetas savo kūrybą iliustravo daugia-prasmiais mitologinę dvasią perteikiančiais piešiniais. Poetinės prozos (trumpų pasakaičių) rinkinyje „Auksinė šiaudų šviesa“ irgi regimas nepaprastas pasaulis. Pasakaitėje „Kam elniui ragai“ pasitelkiamas žinomas devyniaragio elnio vaizdinys. Saulė paaiškina elniui, kam jam tokie galingi ragai: „Devyniaragi, ant kiekvienos tavųjų ragų šakos aš įkursiu ugnelę, prie jos pasodinsiu kalviukus ir liepsiu žvaigždes kalti. Tavo ragai skliautą siekia, tad kalviukams bus labai arti iki dangaus – išties ranką ir prisegs žvaigždę“ (Gutauskas 1990: 28). Gutausko grožio samprata jau kita, nei anksčiau čia aptartų autorių, ji remiasi ne tiek realiojo pasaulio įspūdziais, kiek vaizduotės išgalėmis ir mitologijos, tautosakos vaizdiniais. Neabejotina, kad toks estetizuotas šio kūrėjo pasaulis gali daryti poveikį vaiko sielai, praturtinti ir pagilinti mažojo skaitytojo grožio suvokimą.

Literatūrinių pasakų aruode yra daug tekstų, svarstančių grožio problematiką. Ryškus tokio pobūdžio kūrinys – žymiojo danų rašytojo Hanso Christiano Anderseno (1805–1875) pasaka „Eglutė“. Čia estetinė problematika neatskiriamai susijusi su etinėmis problemomis, tai perteikiama graudžia ir pamokoma eglutės istorija. Mažoji eglutė nevertina natūralaus miško grožio, gimtųjų namų, trokšta suspindėti prabangiuose rūmuose. Pagaliau ji Kalėdoms papuošiama įmantriais žaisliukais:

O, eglutė **visa tiesiog virpėjo!** Kas gi dabar nutiks? Tarnai ir tarnaitės tik sukosi aplink ją puošdami! Ant šakų jie kabino nedidukus krepšelius, iškarpytus iš spalvoto popierius, o kiekvienas krepšelis – pilnas įvairiausių saldumynų. Auksuoti obuoliai ir graikiniai riešutai kabo, lyg būtų prie šakų priaugę, ant šakų prisegiota daugiau nei šimtas raudonų, mėlynų ir baltų žvakučių, jų žalumoj sūpavosi lėlės – jos atrodė gyvos lyg žmonės, tokių eglutė dar niekad nebuvo mačiusi. O pačioje viršūnėje spindėjo auksinė žvaigždė. Viskas atrodė taip nuostabiai, **net kvapą gniaužė.** <...>

Pagaliau uždegė žvakutes. Koks spindesys, koks prakilnumas! **Eglutė suvirpėjo visomis šakomis**, net viena šakelė nuo žvakutės užsidegė ir gerokai apsvilo. (Andersenas 2002: 34)

Anderseną perteikia eglutės pojūčius, džiaugsmą, kad ji pagaliau graži, spindinti, kokia nuo mažens svajojo būti. Ja žavisi visi, kas tik pamato, bet svarbi detalė – vaikų žavėjimasis trunka tik akimirsnį: „Mažieji **sustingo nuščiuve** – tačiau tik tą mirksnį, o tada jau vėl pagavo džiūgauti, kad net ritosi aidas“ (Anderseną 2002: 35).

Liūdna atomazga sujaukina skaitytoją – pavasarį eglutė išmetama iš palėpės lauk, o jos visos šakos „buvo sudžiūvusios, nugeltusios. Juk ji gulėjo pamesta kampe tarp piktžolių ir dilgėlių. Auksinė žvaigždė tebepuošė jos viršūnę, tviskėjo skaisčiuose saulės spinduliuose“ (Anderseną 2002: 39).

Prarastas grožis skaudina eglutę, bet dar labiau – prarastas gyvenimas ir gimtasis miškas. Vertybės perkainojamos, tačiau jau vėlu išsigelbėti. Sugestyviai suskamba drastiškas epizodas, kai mažiausias berniukas puola nuplėšti užsilikusios žvaigždės ir pašėlsta trypti sausas eglutės šakas. Grožis ryškiau pamatomas kitos estetinės kategorijos – bjaurumo – fone.

Netikėtą sąsają su Anderseną kūriniu atrandame Vytautės Žilinskaitės (g. 1930) apysakoje-pasakoje „Kelionė į Tandadriką“, kur vaizduojamas Naujųjų metų sutikimas sąvartyne. Bedaliai žaislai šuo ir kiškis eglutės stagarą papuošia tuo, kas pasi-taiko po ranka, tačiau tai jiems netrukdo grožėtis ir džiaugtis:

Vienas žabas rietuvėje buvo lipte aplipęs kristalėliais, ir šit tinkamiausias jau prismeigtas prie vielos galo, jau varpelis pakabintas po šaka, jau įsiūbuotas, o abu draugužiai **net užgniaužę kvapą** klausosi skimbčiojimų – tokių švelnių, tokių tyrų, kad... <...> Sukdamiesi dainuoja:

*Tai eglaitė, bent eglaitė:
Ant šakos jai voveraitė
Raito rudą uodegaitę –
Tai eglaitė, bent eglaitė!
Be brangių papuošalų,
Be spalvotų bumbulų,
Nei žvakučių nušviesta,
Nei blizgučių nužerta,
Tik su kėkšto plunksnele,
Voverės uodegėle,
Tik su ledo skambučiu
Ir su sniego drabužiu,
O viršūnė, o žalia,
Kuždasi su žvaigždele, –
Tai eglutė, bent eglaitė –
Viso miško karalaitė! (Žilinskaitė 1984: 17–18)*

Skaitytojas vaikas čia kviečiamas susimąstyti apie vidinį ir išorinį grožį. Ši skirtis Žilinskaitei itin rūpi. Antai toje pačioje apysakoje yra reikšmingas epizodas apie lėlę Einorą, gražią „lyg princesė ant stiklo kalno“, kuri gyvena vaikų darželyje stiklo spintoje. Auklėtoja taip apie ją vaikams sako: „Einora per daili ir prabangi lėlė, kad

su ja būtų žaidžiama kaip su skudurine Onute. Pažiūrėkit, ir užteks“ (Žilinskaitė 1984: 33). Tačiau šaltas, tuščias, vitrinoje uždarytas grožis ilgai neišbėdžiugina ir pačios Einoros, ji labai nori ištrūkti iš vitrinos ir kad vaikai su ja žaistų.

Ramutės Skučaitės (g. 1931) eilėraštyje „Balta pelytė“ aprašomas *kitoks* grožis. Čia balta pelytė pasakoja apie savo šeimą. Visi peliukai, jos broliukai ir sesutės, yra pilki, o štai jai likimas lėmė kitaip, ji gimė balta. *Kitas, kitoks* atšiauriame pasaulyje – reikšminga šiuolaikinės vaikų literatūros tema. Ir labai dažnai ji plėtojama pasitelkiant būtent grožio aspektą. Kitas negražus todėl, nes yra kitoks, jis nepripažįstamas, užgauliojamas, atstumiamas. Paaugliams sukurta dešimtys problemų prozos kūrinų, kur išvaizdos, nepritampančio grožio tema yra labai svarbi (pavyzdžiui, R. J. Palacio knyga „Stebuklas“ apie berniuką Ogastą ir kt.). Skučaitės pelytė, nors ir supranta, kad jos „nelaukia niekas“, bet vis tiek save laiko gražia, ypatinga:

Nes aš – balta kaip sniegas,
Balta kaip rytą rūkas,
Balta kaip pienės pūkas. (Skučaitė 2001: 85)

Tai labai svarbi pozicija – visoks grožis yra įmanomas, ir svarbu, kad taip teigia vaikų literatūros tekstai.

Straipsnio moto panaudotas Sigito Poškaus (1957–2021) eilėraštis „Vasara“. Jis tarsi apibendrina vaikų literatūros grožio patirčių lauką: „Gražu kas gražu / mano akims“. Svarbiausias čia tas, kuris grožisi, pastebi kasdienybės ir švenčių grožį, moka jį įvertinti. O gražu gali būti daug kas – ir gamtos pasaulis (Poškus išvardija, kas gamtoje gražu – „aukšta skruzdėlyno pilis“, „kriauklės baltos ir juodos“, „raiste pempės kuodas“), ir kultūros, meno objektai (anot Poškaus – „raidės ir paveikslėliai“). Gražu ir žmogus, gražus aš pats, šio pasaulio gyventojas:

upėje atspindys
su mano akimis
mano akims
mano akims (Poškus 1998: 25)

VIETOJ IŠVADŲ

„Gabaus pedagogo rankose meno kūrinys gali virsti subtiliu „instrumentu“, tinkančiu įvairiems mokymo ir auklėjimo tikslams“ (Gaižutis 1988: 34). Straipsnyje aptarti lietuvių ir užsienio autorių vaikų literatūros kūriniai, pateikiantys įvairių grožio pajautos, suvokimo vaizdų, kaip tik ir gali pasitarnauti kaip toks „subtilus instrumentas“. Rašytojai skaitytojo vaiko žvilgsnį sustabdo ties išskirtiniais gamtos pasaulio objektais (mišku, jūra, sodu, metų laikais ir gamtos

reiškiniams (žiema, šerkšnu, debesimis, rože, rudeniui ir t. t.). Kūriniuose iškeliami nepaprasto grožio peizažai (nakties peizažas prie tvenkinio ir kt.). Kitų „įtvinkusių“ objektų kilmė yra kita – menas, kultūra, mitologija, tautosaka, etnografinės ir religinės šventės... Vaikams atsiveria modifikuotas Pasaulio medžio ar tautosakinio elnio devyniaragio vaizdinys, nuostabi Kalėdų eglutės ar Joninių laivelių šviesa. Svarbi nagrinėtuose kūriniuose ir vidinio, dvasinio grožio tema – apie tai kalba nemaža dalis kūrinių. Estetinės ir etinės vertybės meniškuose vaikų literatūros kūriniuose dažniausiai papildoma vienos kitas.

Kaip atskirti banalų tvenkinį, debesį, rožę nuo to „tikro patyrimo“? Išskirtinį pamatymą nulemia talentingas rašytojas ir skaitytojo vaizduotė, vaiko pasirengimas priimti literatūrinį vaizdą. Žinoma, visada išlieka galimybė grožio būti užkluptam, kaip jūros didybė netikėtai užklumpa nepasiruošusią tokiam potyriui Domicėlę.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- Andersen, Hans Christian, Eglutė. In Andersen, Hans Christian. *Dvylika iš pašto karietos: Žiemos pasakos*. Dienoraščio, laiškų, autobiografių fragmentai. Iš danų k. vertė ir sudarė Liudas Remeika. Vilnius: Alumnus, 2002, 31–40.
- Baranauskas, Antanas. Anykščių šilelis. In Baranauskas, Antanas. *Raštai*, t. 1. Vilnius: Vaga, 1970, 29–39.
- Buivydaitė, Bronė. *Vargai vartus kilnoja*. Vilnius: Vaga, 1982.
- Daujotytė, Viktorija. *Literatūros filosofija*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001.
- Diujis, Džonas. Patyrimo suvokimas. In *Grožio kontūrai: iš XX amžiaus užsienio estetikos*. Vertė Elena Kuosaitė. Vilnius: Mintis:1980, 188–277.
- Gaižutis, Algirdas. *Vaikystė ir grožis*. Kaunas: Šviesa, 1988.
- Gutauskas, Leonardas. *Kur nakvoja vėjai*. Vilnius: Vaga, 1983.
- Gutauskas, Leonardas. *Auksinė šiaudų šviesa*. Vilnius: Vyturys, 1990.
- Katalynas, Antanas. *Estetinis suvokimas*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2003.
- Maskuliūniėnė, Džiuljeta. Kaip Motiejus Valančius „Palangos Juzės“ veikėjai išvysta jūrą. *Literatūra*, 38 (1), 2000, 108–113.
- Maskuliūniėnė, Džiuljeta. Vaikystė autobiografinėse Bronės Buivydaitės apysakose. In Maskuliūniėnė, Džiuljeta. *Peldų takais: lietuvių vaikų literatūros tyrinėjimai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2011, 129–136.
- Mašiotas, Pranas. Ir aš mažas buvau. In Mašiotas, Pranas. *Ir aš mažas buvau*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1956, 11–80.
- Mašiotas, Pranas. Pajūriais pamariais. In Mašiotas, Pranas. *Pajūriais pamariais*. Vilnius: Vaga, 1972, 5–96.
- Nöstlinger, Christine. *Ateina šuo!* Vertė Rūta Jonynaitė. Vilnius: Nieko rimto, 2009.
- Poškus, Sigitas. Vasara. In Poškus, Sigitas. *Nebaigta pasaka*. Vilnius: Vyturys, 1998.
- Proisleris, Otridas. *Mažasis vandenys*. Vertė Adomas Druktenis. Vilnius: Victoria, 1992.
- Saja, Kazys. *Ei, slėpkitės!* Vilnius: Vaga, 1971.
- Skučaitė, Ramutė. Balta pelytė. In *Takelis iš naujo*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001, 84–85.
- Speičytė, Brigita. Antanas Baranauskas – tarp poezijos ir meilės. *Metai*, 2016, nr. 1; prieiga internete <<https://www.zurnalasmetai.lt/?p=815>> [žiūrėta 2021 11 20].
- Tatarkiewicz, Władysław. Estetinė pajauta. In Tatarkiewicz, Władysław. *Šešių sąvokų istorija*. Iš lenkų k. vertė Tamara Bairašauskaitė. Vilnius: Vaga, 2007, 387–418.
- Valančius, Motiejus. Palangos Juzė. In Valančius, Motiejus. *Raštai*, t. 1. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, 313–511.
- Žilinskaitė, Vytautė. *Kelionė į Tandadriką*. Vilnius: Vaga, 1984.

Džiuljeta Maskuliūnienė

A SENSE OF BEAUTY IN CHILDREN'S LITERATURE

SUMMARY. Children's literature is most often studied as a discourse that raises and educates a child, conveys ethical values to him. This article looks back at the aesthetic field and examines how Lithuanian and foreign children's literature depicts scenes of the experience of beauty. It delves into the situations in which a child, experiencing beauty, is depicted, how the text conveys the aesthetic experiences experienced by the character, and what other aspects of the sense of beauty are emphasized in children's literature. With the help of numerous examples, various artistic images are examined: the admiration of nature (in the works of Motiejus Valančius, Pranas Mašiotas, Kazys Saja, Christine Nöstlinger, Otfried Preussler), a work of art (Bronė Buivydaitė, etc.), other cultural objects (in the works of Hans Christian Andersen, Leonardas Gutauskas, Vytautė Žilinskaitė), artistic images of oneself (in the works of Ramutė Skučaitė and other authors).

The aesthetic admiration of the objects of the surrounding world conveyed in children's literature reveals the inner world of the characters, demonstrates their sensitivity, creates an emotional content, and the memorable atmosphere of a mesmerizing piece of poetry or prose. Such a work of fiction serves a complex process – the aesthetic upbringing of children, the aim of which is to teach children to see, feel, and appreciate beauty. In the context of the child's education, the mix of aesthetic and ethical elements of the piece and the relevance of that mix become clear. The analysis is based on the theoretical approach of Władysław Tatarkiewicz, Antanas Katalynas, Algirdas Gaižutis, and other authors. The methods of literary analysis and interpretation are applied, and an interdisciplinary approach is followed.

KEYWORDS: children's literature, episodes of the sense (experience) of beauty, aesthetic perception, aesthetic upbringing of children, child addressee.